

Konvencija o pravima djeteta

Distr.: Opšta
29.novembar 2012. godine
Original: Engleski

Komitet za prava djeteta

Zaključna zapažanja Kombiniranog drugog, trećeg i četvrtog Periodičnog izvješća Bosne i Hercegovine, usvojena na 61-oj sjednici Komiteta (17. rujna - 5. listopada 2012.godine)

1. Komitet je razmatrao Kombinirano drugo, treće i četvrto periodično izvješće Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/2-4) na 1730. sjednici (pogledati CRC/C/SR.1730 i CRC/C/SR. 1731), održanoj 19. rujna 2012. godine i na 1754. sjednici održanoj 5. listopada 2012. godine usvojio slijedeća zaključna zapažanja.

I Uvod

2. Komitet pozdravlja podnošenje objedinjenog drugog, trećeg i četvrtog periodičnog izvješća Države članice (CRC/C/BIH/2-4) i pisanih odgovora na listu pitanja (CRC/C/BIH/Q/2-4/Add.1) na temelju kojih je omogućeno bolje sagledavanje situacije u Državi članici. Komitet visoko cijeni iskren i konstruktivan dijalog koji se održao sa inter-resornom delegacijom Države članice.
3. Komitet Državu članicu podsjeća da ova zaključna zapažanja treba čitati zajedno sa usvojenim zaključnim zapažanjima u svezi sa inicijalnim izvješćem Države članice podnesenim sukladno Fakultativnim protokolom koji se odnosi na uključivanje djece u oružane sukobe (CRC/C/OPSC/BIH/CO/1, 2010) i inicijalnim izvješćem podnesenim na temelju Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (CRC/C/OPSC/BIH/CO/1, 2012).

II Poduzete mjere i napredak koji je postigla Država članica

4. Komitet pozdravlja povlačenje rezerve Države članice koju je izrazila prema članku 9, stavak 1) Konvencije. Isto tako pozdravlja usvajanje dolje navdenih zakonodavnih mjera:
  - a) Zakona o matičnim knjigama Federacije Bosne i Hercegovine u srpnju 2011. godine;
  - b) Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske u siječnju 2010. godine;
  - c) Zakona o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine, kojim se ujedno regulira zdravstvena zaštita nacionalnih manjina;
  - d) Zakona o matičnim knjigama Republike Srpske, usvojen u listopadu 2009. godine; i
  - e) Zakona o zabrani diskriminacije u srpnju 2009. godine.

5. Isto tako Komitet pozdravlja pristupanje i ratifikaciju:
  - a) Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u ožujku 2010. godine;
  - b) Fakultativnog protokola o uspostavljanju međunarodnih mehanizama za praćenje Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih i ponižavajućih postupaka ili kazni u listopadu 2008. godine;
  - c) Konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka u veljači 2007. godine;
  - d) Konvencije Vijeća Europe protiv trgovine ljudima u siječnju 2008. godine; i
  - e) Konvencije Vijeća Europe o kibernetičkom kriminalu i njenog Fakultativnog protokola koji se odnosi na definiranje djela rasizma i ksenofobije u zakonu kao krivičnih djela počinjenih putem kompjuterskih sustava u svibnju 2006. godine;

6. Zatim, Komitet pozdravlja usvajanje dolje navedenih institucionalnih i političkih mjera:
  - a) Okvirnih mjera za unaprijeđenje ranog rasta djece u Bosni i Hercegovini 2010-2014. godine;
  - b) Državne strategije za nadzor nad opojnim drogama, sprječavanje i suzbijanje zlorabe opojnih droga u Bosni i Hercegovini 2009-2013. godine;
  - c) Državnog Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima, 2009-2011. godine;
  - d) Implementaciju plana o Strateškim pravcima razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini, 2008-2015. godine;
  - e) Državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom, 2007-2010. godine; i
  - f) Revidiranog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma, 2010. godine.

III. Glavne oblasti zabrinutosti i preporuke

A. Opće mjere implementacije (članak 4, 42 i 44, stavak 6 Konvencije)

Prethodne preporuke Komiteta

7. Komitet, pozdravljajući napore Države članice da implementira zaključna zapažanja Komiteta od 21. rujna 2005. godine vezana za inicijalno izvješće Države članice

(CRC/C/15/Add.260, 2005), istovremeno žali što neke od preporuka sadržanih u njima nisu u potpunosti implementirane.

8. **Komiteo poziva Državu članicu da preduzme sve neophodne mjere kako bi implementirala preporuke iz zaključnih zapažanja vezanih za inicijalno periodično izvješće uz Konvenciju, koje nisu implementirane ili su nedovoljno implementirane, a posebno one koje se odnose na koordinaciju, obiteljsko okruženje, usvojenje, zdravlje, socijalnu sigurnost i životni standard.**

Zakonodavstvo

9. Napominjući da je većina zakona Države članice usklađena sa odredbama Konvencije, Komitet je zabrinut jer i dalje ne postoji sveobuhvatno zakonodavstvo vezano za dječija prava na državnoj razini čime se postiže potpun i direktan učinak Konvencije u državnom zakonodavstvu. Komitet nadalje primjećuje da, zbog složenosti političke i administrativne organizacije Države članice (2 entiteta, 10 kantona i distrikt), nedostatak takvog zakonodavstva rezultira nedosljednostima u implementaciji prava djeteta širom njene teritorije, pri čemu su djeca u sličnim situacijama podložna varijacijama u ispunjavanju njihovih prava ovisno od područja na kojima su nastanjeni.
10. **Komiteo preporučuje da Država članica razmotri donošenje sveobuhvatnog Zakona o pravima djece na nacionalnom nivou, koji u potpunosti utjelovljuje načela i odredbe Konvencije i njenih Fakultativnih protokola i koji pruža jasne smjernice za njihovu dosljednu primjenu na cijeloj teritoriji Države članice.**

Sveobuhvatna politika i strategija

11. Komitet pozdravlja usvajanje Akcionog plana za djecu 2011-2014.godine u srpnju 2011. godine, koji ima za cilj jačanje institucionalnih kapaciteta, koordinacije i međusektorske suradnje na svim razinama vlasti. Međutim, Komitet sa zabrinutošću primjećuje da je administrativni sustav u Državi članici visoko fragmentiran, što dovodi do finansijskih, tehničkih i pravnih ograničenja u implementaciji Akcionog plana.
12. **Komiteo predlaže da Država članica osigura da za Akcioni plan budu obezbijedeni adekvatni ljudski, tehnički i finansijski resursi kako bi njegova implementacija bila provedena na sveobuhvatan i dosljedan način na cijeloj teritoriji Države članice. Nadalje, Komitet preporučuje da se Akcioni plan implementira u suradnji sa djecom i civilnim društvom.**

Koordinacija

13. Ističući da državno Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice ima mandat da koordinira implementaciju Konvencije, Komitet konstatuje da se odgovornost za prava djeteta u Državi članici podijelila između velikog broja ministarstava entiteta, Distrikta i kantona. Komitet je zabrinut zbog izostanka efikasne koordinacije za dosljednu implementaciju Konvencije u cijeloj Državi članici. Komitet također žali što, upkos prethodnoj preporuci (CRC/C/15/Add.260, stavak 13, 2005) da se ojača Vijeće za djecu Države članice, mandat Vijeća za djecu nije obnovljen od 2007. godine zbog nedostatka dogovora o postupku izbora članova Vijeća. Komitet je zabrinut što će to predstavljati značajnu prepreku za

razvoj, koordinaciju i realizaciju koherentnih državnih politika za implementaciju Konvencije.

14. Komitet Državu članicu poziva da poduzme potrebne mjere kako bi se:

(a) osiguralo poštivanje dječjih prava na svim razinama vlasti širom Države članice, na nacionalnoj, entitetskoj, općinskoj i kantonalnoj razini;

(b) pojačala koordinacijska uloga Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, osiguravajući da Ministarstvo ima dovoljno ovlaštenje i adekvatne ljudske, tehničke i financijske resurse za efikasnu koordinaciju aktivnosti vezanih za dječija prava u različitim sektorima i razinama i to kako na nacionalnoj tako i entitetskoj, kantonalnoj i razini Distrikta;

(c) ojačala uloga i vođstvo Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u zagovaranju prava djeteta, formuliranju politike, praćenje implementacije programa i mobilizacije resursa za djecu;

(d) ponovo razmotrilo angažiranje Vijeća za djecu koje bi pomoglo u gore navedenom;

(e) racionalizirao rad raznih tijela vezanih za dječija prava i pružili im se potrebni ljudski i financijski resursi kako bi svoju ulogu obavljali na efikasan način.

Raspodjela sredstava

15. Ističući da Država članica iz svog državnog budžeta izdvaja značajna sredstva za socijalnu skrb, Komitet je zabrinut da je većina tih izdataka za korisnike u svezi sa ratom, što je rezultiralo nedostatkom sredstava za druge osobe koje su ugrožene i sa sličnom ili višom razinom potreba, uključujući djecu i njihove obitelji. Komitet je također zabrinut što i dalje postoje značajne razlike u dostupnosti socijalne pomoći u različitim područjima Države članice. U tom kontekstu, Komitet je posebno zabrinut zbog nedavnog smanjenja visine dječjeg doplatka koji je predviđen u Republici Srpskoj. Osim toga, Komitet je zabrinut zbog nedostatka zakonodavstva koje regulira i obezbjeđuje financiranje socijalnih beneficija za djecu i njihove obitelji u brojnim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, što je rezultiralo time da socijalne beneficije budu nedostupne u mnogim područjima.

16. Komitet ponavlja svoju prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 17, 2005) da se usklade troškovi za zaštitu dječjih prava između entiteta Države članice kako bi se mogla osigurati minimalna razina socijalne i zdravstvene zaštite za svu djecu u cijeloj Državi članici. Nadalje, u svjetlu preporuka Komiteta datih za vrijeme opće rasprave koja je održana 2007. godine na temu "Sredstva za prava djeteta - Odgovornost država", Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) uspostavi proces obezbjeđivanja budžeta koji adekvatno uzima u obzir potrebe djece kako na nacionalnom tako i na razini raznih dijelova, sa jasno dodijeljenim sredstvima djeci u relevantnim sektorima i agencijama, kao i specifične indikatore i sustave monitoringa;

(b) uspostavi mehanizme za praćenje i ocjenu adekvatnosti, djelotvornosti i pravednosti u raspodjeli sredstava izdvojenih za implementaciju Konvencije i

(c) donese zakon kojim se regulira pravedno financiranje i socijalne beneficije za djecu i njihove obitelji na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Prikupljanje podataka

17. Komitet konstatira napore Države članice da kroz uspostavu zajedničke DevInfo baze podataka analizira podatke koji se odnose na djecu. Međutim, Komitet ostaje duboko zabrinut zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na primjenu Konvencije u Državi članici i ograničenog kapaciteta kancelarija za statistiku u Državi članici. Komitet ponovo izražava svoju zabrinutost (CRC/C/15/Add.260, stavak 18, 2005) zbog nedostatka jasne podjele odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka između različitih državnih tijela i što nacionalni popis stanovništva nije izvršen još od 1991. godine. Nadalje, Komitet je zabrinut što DevInfo baza podataka ne uključuje nikakav process osiguranja kvaliteta za provjeru pouzdanosti podataka.

18. Komitet ponavlja svoju prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 19, 2005) i poziva Državu članicu da hitno izvrši popis stanovništva i da napravi koordiniran sustav za sveobuhvatno prikupljanje podataka kojim će biti pokrivena sva djeca mlađa od 18 godina i koji će ih razvrstavati po kategorijama kojima je potrebna posebna zaštita. U tom smislu, Komitet posebno preporučuje da se u podacima obrati posebna pažnja na dob, spol, nacionalnu pripadnost, invaliditet, socio-ekonomski status i geografski položaj.

Neovisno praćenje

19. Komitet pozdravlja formiranje Odjela za zaštitu prava djece u okviru Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine i neovisnog Ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj u 2008. godini. Međutim, Komitet konstatira da, do sada, preporuke ovih mehanizama za dječija prava nisu provele nadležne vlasti na državnoj i entitetskoj razini, niti na razini Distrikta i kantonalnoj razini.

20. Uzimajući u obzir opći komentar Komiteta broj 2. (CRC/GC/2003/4), Komitet preporučuje da Država članica poduzme odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da Odjel za zaštitu prava djece Bosne i Hercegovine i Ombudsman za djecu u Republici Srpskoj imaju odgovarajuće ljudske, tehničke i financijske resurse, kao i imunitete koji su im potrebni kako bi efikasno funkcionirali, uključujući i rješavanje pritužbi djece na brz i djeci prilagođen način kao i za osiguravanje adekvatnog praćenja preporuka koje su dali gore pomenuti mehanizmi za dječija prava.

Širenje i podizanje svijesti

21. Komitet je pozitivno ocijenio to što je kombinirano drugo, treće i četvrto periodično Državno izvješće podneseno prema Konvenciji dostupan na internet stranici državnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, kao i povećan angažman Države članice i njenih

medija u podizanju svijesti o dječijim pravima i Konvenciji na nacionalnoj razini. Ipak, Komitet je zabrinut što postoji ograničena svijest i poznavanje Konvencije među djecom.

22. Komitet preporučuje da Država članica nastavi povećavati medijski angažman u podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima.

Obuke

23. Komitet konstatira da je Država članica organizirala obuke i obrazovne aktivnosti vezane za Konvenciju za osoblje pravosudnih organa, policijske službenike i državne službenike. Međutim, Komitet je zabrinut da u većini obuka aktivno učešće Države članice u provođenju ovih aktivnosti ostaje ograničeno, i da su aktuelne obuke, koje prvenstveno organiziraju nevladine udruge uz podršku međunarodnih donatora, neadekvatne za osiguranje tehničke kompetencije za Konvenciju i njenu primjenu.

24. Komitet ponavlja svoju prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 24, 2005) da se preuzme primarna odgovornost za pružanje adekvatne i sistematične obuke i / ili senzibilizacije o dječijim pravima za one skupine profesionalaca koje rade sa djecom i za djecu, gdje spadaju policijski službenici, parlamentarci, sudije, advokati, zdravstveni radnici, nastavnici, školska administracija i drugi profesionalci po potrebi.

Suradnja sa civilnim društvom

25. Komitet smatra pozitivnim nastavak rasta civilnog društva i nevladinih udruga (NVO) koji se bave dječijim pravima u Državi članici. Međutim, Komitet je zabrinut što su nevladine udruge, iako imaju važnu ulogu u pružanju usluga zaštite djeci u Državi članici, i dalje ovisne o međunarodnim donatorima i ostaju izložene istim poreskim obvezama kao i privatni subjekti orijentirani na ostvarivanje profita što pogoršava ograničenost resursa sa kojim se već suočavaju.

26. Komitet, podsjećajući državu članicu na njenu primarnu obvezu da djeca trebaju da uživaju svoja prava na temelju Konvencije, apeluje na Državu članicu da obezbijedi povoljnije uvjete rada civilnom društvu i nevladinim udrugama, između ostalog, kroz financiranje i niže poreske stope. Komitet nadalje preporučuje da Država članica preuzme aktivniju ulogu u pružanju osnovnih usluga za djecu, koje, trenutno, prvenstveno pružaju nevladine udruge.

Dječja prava i poslovni sektor

27. Komitet je zabrinut što multinacionalne i nacionalne kompanije u Državi članici, posebno one u industriji čelika i sigurnosnom sektoru, koje često unajmljuju državne institucije, djeluju u nedostatku jasnih zakonskih okvira. Komitet je posebno zabrinut što međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava, zaštitu okoliša i drugi standardi nisu adekvatno praćeni, štice i ispunjeni kako bi se osiguralo da negativno ne utiču na osobe, uključujući i djecu, porodice i zajednice. Iako priznaje da su neki prekršaji pod istragom i sankcionirani od strane Federalnog inspektorata,

Komitet je također, zabrinut što pitanja koja se odnose na uticaj poslovnih aktivnosti na životnu sredinu i zdravlje nisu riješena na transparentan način koji omogućuje javnosti da bude informirana, i kao takva da pažljivo prati i učestvuje.

28. U svjetlu Rezolucije 8/7 Vijeća za ljudska prava od 7. travnja 2008. godine, usvajanje izvješća o okviru pod nazivom "Zaštiti, poštuju i otkloni kršenje prava" i Rezolucije 17/4 od 16. lipnja 2011. godine, u kojima je navedeno da se prava djeteta trebaju imati u vidu onda kada se istražuje odnos između ekonomije i ljudskih prava i iz tog razloga, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) ispita i prilagodi svoj zakonodavni okvir (u građanskom, krivičnom i upravnom pravu) kako bi se osigurala pravna odgovornost poduzeća i njihovih podružnica, koje posluju ili se njima rukovodi sa teritorije Države članice, vezano za kršenja ljudskih prava, posebno prava djeteta, te uspostaviti mehanizme za praćenje, istraživanje i otklanjanje kršenja prava, sa ciljem poboljšanja odgovornosti, transparentnosti i sprječavanja kršenja i

(b) poduzme mjere kako bi se osiguralo da privatna poduzeća, posebno ona u industriji čelika i ona koja vrše pružanje sigurnosnih usluga, uključujući i kada rade po ugovoru sa Državom, djeluju sukladno sa odgovarajućim regulatornim zaštitama kako bi se osiguralo poštivanje Konvencije i njenog Fakultativnog protokola.

Opća načela (članak 2, 3, 6 i 12 Konvencije)

Zabrana diskriminacije

29. Komitet pozdravlja usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije u srpnju 2009. godine i revidiranog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma u srpnju 2010. godine. Međutim, Komitet sa zabrinutošću primjećuje da rasna diskriminacija ostaje ozbiljan i raširen problem u Državi članici. Iz tog razloga, Komitet je posebno zabrinut za slijedeće:

(a) Usklađivanje zakonodavstva Države članice sa Zakonom o zabrani diskriminacije je neadekvatno, što je rezultiralo ograničenom praktičnom primjenom, što se očituje u nekoliko registriranih tužbi zbog diskriminacije i niskom razinom javne svijesti o pravnim lijekovima koji su dostupni u slučajevima diskriminacije;

(b) Diskriminacija u kontekstu obrazovanja i dalje je prisutna, uključujući dalje postojanje tzv. "dvije škole pod jednim krovom" i politiku mono-etničkih škola u Državi članici, gdje su razredi odvojeni na temelju nacionalnosti tako da djeca pohađaju nastavu samo u školama koje pripadaju njihovoj etničkoj skupini;

(c) Akcioni plan Države članice o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina nije efikasno implementiran što je opet posljedica ograničenja raspodjele budžeta i nejasne podjele odgovornosti između zainteresiranih strana, te što su romska djeca i dalje često podvrgnuta teškoj diskriminaciji što za rezultat ima, između ostalog, teška kršenja njihovih prava na obrazovanje i zdravstvenu njegu; i

(d) Država članica nije uspjela odgovoriti na prethodne preporuke (CRC/C/15/Add.260, stavak 26 i 27, 2005) Komiteta, da uvede kodeks ponašanja u svezi diskriminacije sa ciljem da zabrani stereotipne i stigmatizirajuće prikaze manjinskih i / ili etničkih skupina u medijima i poduzme mjere kako bi dalje radila na Deklaraciji i Programu djelovanja koji su usvojeni na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i netolerancije.

30. Sukladno članku 2. Konvencije, Komitet Državu članicu poziva da:

(a) poduzima dalje zakonske mjere kako bi sistematično uskladila svoje zakonodavstvo sa zahtjevima iz Zakona o zabrani diskriminacije iz 2009. godine i podiže svijest javnosti o pravnim lijekovima koji su dostupni u slučajevima diskriminacije, uključujući izradu informacije o tome kako napraviti pritužbe Instituciji ombudsmana za ljudska prava u Bosni i Hercegovini koja je na raspolaganju, posebno u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, gdje se djeca često susreću sa problemima diskriminacije;

(b) odmah prekine segregaciju djece u školama na temelju nacionalnosti prekidajući takozvanu politiku "dvije škole pod jednim krovom" i jednonacionalnih škola i na taj način osigura odgovarajuće mjere podrške i pravilno obučene obrazovne kadrove kako bi se olakšala etnička raznolikost i integracija u školama;

(c) poduzme aktivne mjere kako bi osigurala implementaciju vlastitog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina, uključujući i dodjelu odgovarajućih ljudskih, tehničkih i financijskih resursa i uspostavljanje jasnih odgovornosti između relevantnih državnih tijela i / ili učesnika ;

(d) sukladno sa prethodnom preporukom Komiteta (CRC/C/15/Add.260, stavak 27, 2005), izradi, u suradnji sa medijima, kodeks ponašanja sa ciljem uklanjanja stereotipa i stigmatizacije manjinskih i / ili etničkih grupa u medijima, i,

(e) navede konkretne informacije u slijedećem periodičnom izvješću o mjerama i programima koje se odnose na Konvenciju o pravima djeteta koje Država članica poduzima kako bi dalje radila na Deklaraciji i Programu djelovanja koji je usvojen na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i srodnih oblika netolerancije, uzimajući u obzir opći komentar broj 1. (CRC/GC/2001/1).

Najbolji interesi djeteta

31. Konstatirajući da je princip najboljeg interesa djeteta uzet u obzir u zakonodavstvu Države članice, Komitet je zabrinut da taj princip nije adekvatno primijenjen u situacijama koje se tiču djece lišene obiteljskog okruženja. Konkretno, Komitet je zabrinut da najbolji interesi djeteta nisu uzeti kao primarni prilikom reguliranja i primjene koncepta smještaja djece lišene obiteljskog okruženja u različite oblike alternativne pomoći, uključujući i ustanove, te

32. Komitet apeluje na Državu članicu da pojača napore kako bi se osiguralo da se princip najboljeg interesa djeteta, koji je općepoznat, na odgovarajući način ugradi i dosljedno primjenjuje u svim zakonodavnim, upravnim i sudskim postupcima i svim politikama,

programima i projektima koji se odnose na djecu i imaju uticaj na djecu, posebno onu lišenu porodičnog okruženja. U tom smislu, Država članica se podstiče da uvede postupke i kriterije koji će davati smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta u svakom području i da ih distribuira u javnim i privatnim ustanovama socijalne pomoći, sudovima, upravnim organima i zakonodavnim tijelima. Pravno obrazloženje svih sudskih i upravnih presuda i odluka se treba zasnivati na tom principu. Pri tome, Komitet naglašava potrebu da Država članica posebnu pažnju posveti tome kako bi se osiguralo da princip najboljeg interesa djeteta bude prioritet, posebno u pogledu osiguravanja punog poštivanja principa regulisanja i primjene koncepta smještaja djece u različitim oblicima alternativne pomoći, uključujući i ustanove.

Poštivanje mišljenja djeteta

33. Komitet smatra pozitivnim to što zakonodavstvo Države članica, uključujući i obiteljske zakone i druge relevantne propise, prizna dječije pravo da izrazi svoje mišljenje u pravnim postupcima koji se na njih odnose. Također, se navodi da je Država članica pokrenula program "Jačanje socijalne zaštite i sistema inkluzije djece" 2009. godine kako bi podržala uvođenje i unaprjeđenje učešća djece na razini zajednice. Međutim, Komitet je zabrinut što:

(a) stvarna primjena zakona koji priznaje prava djece da izraze svoje stavove u odlukama koje utiču na njih, uključujući i u pravnim postupcima koji se na njih odnose, rijetko se primjenjuje i sistematski je na prate socijalni radnici i sudovi;

(b) mišljenje djeteta se rijetko uzima u obzir u školskim programima i nastavnim materijalima, i što, iako su vijeća učenika osnovana u većini škola, u njima je ograničeno učešće zbog nisko razvijene svijesti i ograničenim mogućnostima za direktno učestvovanje u stvarnim odlukama o školskim pitanjima, i

(c) programu "Jačanje socijalne zaštite i sistema inkluzije za djecu" nisu dodijeljena odgovarajuća sredstva.

34. Komitet Državi članici želi skrenuti pažnju na svoj opći komentar broj 12. (CRC/C/GC/12) gdje se preporučuje da se poduzmu mjere za jačanje prava djeteta da bude saslušano sukladno sa člankom 12. Konvencije. Radeći to, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) poduzme mjere kako bi se osigurala efikasna primjena zakonodavstva kojim se priznaju prava djece da izraze svoje stavove u pravnim postupcima koji se na njih odnose, uključujući uspostavljanje sustava i / ili postupaka za socijalne radnike i sudove za praćenje poštivanja ovog principa;

(b) uvede programe i aktivnosti podizanja svijesti za promoviranje smislenog i efikasnog učešća sve djece, u obitelji, zajednici i školi uključujući u tijelima vijeća učenika –uz posebnu pažnju za ugroženu djecu i

(c) osigura pružanje adekvatnih ljudskih, tehničkih i financijskih resursa za efikasno funkcioniranje programa "Jačanje socijalne zaštite i sistema inkluzije za djecu".

C. Građanska prava i slobode (članak 7, 8, 13-17, 19 i 37 (a) Konvencije)

Upis rođenja djeteta

35. Komitet pozdravlja podršku Države članice Zagrebačkoj deklaraciji, čiji je cilj rješavanje dokumentacije građana i propusta u upisu u matične knjige u jugoistočnoj Europi, u listopadu 2011. godine. Komitet također konstatira da je pozitivan korak usvajanje Zakona o matičnim knjigama u Republici Srpskoj u listopadu 2009. godine, a u Federaciji Bosne i Hercegovine u srpnju 2011. godine. Međutim, Komitet ostaje zabrinut što Država članica još nije uspostavila slobodan i univerzalni sustav upisa rođenja što rezultira poteškoćama u upisu djece koja su rođena izvan bolnice, djece koja žive u udaljenim područjima, izbjeglica i djece koja pripadaju manjinskim grupama. Komitet je posebno zabrinut zbog toga što:

(a) nema dovoljno kancelarija za upis rođenja djece u ruralnim i udaljenim područjima;

(b) upis rođenja djece nije besplatan za one koji nisu rođeni u bolnici;

(c) postoje teškoće s kojima se susreću obitelji pripadnika etničkih manjina, posebno onih romske nacionalnosti, zbog nedostatka usluga prevodalaca i tumača;

(d) upis rođenja djeteta ovisi o imigracionom statusu djetetovih roditelja, što je rezultiralo posebno nepovoljnim položajem romske zajednice koja ima izrazito nizak broj roditelja koji posjeduju potrebnu dokumentaciju, i

(e) ne postoji javna svijest o važnosti upisa u matične knjige rođenja, posebno među romskom populacijom.

36. Komitet poziva Državu članicu da poduzme hitne i konkretne korake za implementaciju Zagrebačke deklaracije, uključujući i detaljnu analizu vlastitog procesa upisa rođenja djece kako bi se osiguralo da su sva djeca rođena na njenoj teritoriji upisana u matičnu knjigu rođenih i da ni jedno dijete nije u nepovoljnom položaju zbog procesnih prepreka za upis. U tom kontekstu, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) razmisli o povećanju broja kancelarija za upis rođenja djece u ruralnim i udaljenim područjima;

(b) besplatno izdaje rodne listove;

(c) osigura posebnu podršku kako bi se olakšala prijava novorođene djece nepismenim osobama ili osobama bez dokumentacije;

(d) izdaje rodne listove za svu djecu rođenu na njenoj teritoriji, bez obzira na imigracioni status djeteta ili njegovih roditelja, te

(e) podiže svijest, posebno među romskom populacijom, o važnosti upisa u matične knjige rođenih.

Pravo na privatnost

37. Napominjući da je pravo na privatnost zagarantirano Ustavom Države članice, Komitet je zabrinut zbog čestih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog ponašanja od strane novinara koji objavljuju osobne podatke djece i mladih koji su žrtve ili počinioci krivičnih djela. U tom kontekstu, Komitet je također zabrinut što, iako Država članica ima Etički kodeks za novinare, ne postoji mehanizam kojim se osigurava njegovo poštivanje i da Regulatorna agencija Države članice blagovremeno ne intervenira u slučajevima povrede privatnosti djeteta, a također izriče i kazne koje nisu primjerene.

38. Komitet preporučuje da Država članica razmotri mogućnost donošenja nacionalnog zakonodavstva koje zabranjuje objavljivanje osobnih podataka djece od strane medija i / ili novinara i osigura primjerene kazne za takvo ponašanje. Komitet također poziva Državu članicu da uspostavi specifične mehanizme za djecu kako bi imala mogućnost da se žale zbog kršenja njihove privatnosti i da poveća zaštitu djece koja su uključena u krivične postupke. Nadalje, Komitet preporučuje da Država članica razmotri mogućnost organiziranja kampanje za podizanje svijesti o Konvenciji i pravu djeteta na privatnost među novinarima i drugim medijskim zanimanjima.

D. Nasilje nad djecom (članak 19, 37 (a) i 39 Konvencije)

Tjelesna kazna

39. Dok ističe da je pozitivno to što je tjelesno kažnjavanje nezakonito u školama i kao kazna za krivična djela i kao disciplinska mjera u kaznenim ustanovama u cijeloj Državi članici, kao i u kući nakon usvojenja Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 2005. godine, Komitet izražava ozbiljnu zabrinutost što tjelesno kažnjavanje u kući ostaje široko rasprostranjeno u Državi članici. Nadalje, Komitet je zabrinut zbog širokog prihvaćanja određenog stupnja nasilja u cilju "discipliniranja" djece.

40. Komitet preporučuje da Država članica poduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo tjelesno kažnjavanje u svim sredinama, uključujući i obiteljsko okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da Država članica ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promoviranja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječjih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje tjelesno kažnjavanje.

Zlostavljanje i zanemarivanje

41. Komitet pozdravlja "Strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom, 2011-2014" Države članice i pojačano pružanje praktične obuke profesionalca koji rade sa ili za djecu o tome kako otkriti i odgovoriti na slučajeve nasilja u obitelji nad djecom. Međutim, Komitet je zabrinut zbog nedostatka usklađenog zakonodavstva o nasilju u obitelji u cijeloj Državi članici što predstavlja

značajnu prepreku u osiguravanju sprječavanja i kažnjavanja svih oblika nasilja nad djecom. Osim toga, Komitet je zabrinut da nedostatak nacionalne baze podataka o nasilju u obitelji koje se vrši nad djecom također sprječava sveobuhvatnu procjenu mjera, uzroka i prirode tog fenomena. Nadalje, Komitet je zabrinut što mjere za širenje informacija o uticaju nasilja u obitelji na djecu i mjere za podsticanje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja djece i dalje ostaju neadekvatne.

42. Komitet preporučuje da Država članica poduzme konkretne mjere kako bi se osiguralo usklađivanje zakonodavstva o nasilju u obitelji u svim entitetima i dijelovima teritorije. Osim toga, Komitet preporučuje da Država članica uspostavi nacionalnu bazu podataka o svim slučajevima nasilja u obitelji koje se vrši nad djecom sa ciljem poduzimanja sveobuhvatne ocjene njihovog obima, uzroka i prirode. Komitet također, ponavlja svoje prijašnje preporuke Državi članici da ojača edukativne programe i programe za podizanje svijesti, uključujući kampanje koje uključuju djecu u cilju sprječavanja i suzbijanja zlostavljanja djece (CRC/C/15/Add.260, stavak 43 (d)). Osim toga, Država članica treba pojačati mjere za podsticanje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja djece i procesuirati počinioc tih djela (isto, stavak 43 (f)).

Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje

43. Komitet pozdravlja usvajanje "Akcionog plana za poboljšanje sistema za zaštitu djece od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini, 2010-2012". Međutim, Komitet je zabrinut zbog:

(a) nedostatka okvira za prekograničnu suradnju za krivično gonjenje počinioca, kao i pomoć i zaštitu žrtava i svjedoka;

(b) vrste i dužine kazne za seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje u krivičnim zakonima i KZ Brčko Distrikta koje često nisu primjerene, i

(c) nedovoljnih finansijskih sredstva za implementaciju ovog Akcionog plana.

44. Komitet preporučuje da Država članica:

(a) donese odgovarajuće zakone i zakonske okvire kako bi se osiguralo efikasno kažnjavanje počinioca, kao i pomoć i zaštitu žrtava i svjedoka;

(b) osigura primjerene sankcije za počinioc seksualnog iskorištavanja djece i djela zlostavljanja iz svoje nadležnosti, širom svoje teritorije, i da

(c) osigura pružanje adekvatnih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za implementaciju Akcionog plana za poboljšanje sustava za zaštitu djece od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini, 2010-2012.

Sloboda djeteta od svih oblika nasilja

45. Podsjećajući se na preporuke iz Studije Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom (A/61/299), Komitet preporučuje da Država članica prioritetno ukine sve oblike nasilja nad djecom. Komitet nadalje preporučuje da Država članica uzme u obzir Opći komentar broj 13, (CRC/C/GC/13, 2011), a posebno da:

(a) izradi sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za sprječavanje i eliminiranje svih oblika nasilja nad djecom;

b) usvoji nacionalni koordinacijski okvir za eliminiranje svih oblika nasilja nad djecom;

c) obrati posebnu pažnju na rodnu dimenziju nasilja, i

d) surađuje sa specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara za problem nasilja nad djecom i sa drugim relevantnim institucijama Ujedinjenih naroda.

E. Obiteljsko okruženje i alternativno zbrinjavanje (članak 5, 18 (stavak 1-2), 9-11, 19-21, 25, 27 (stavak 4) i 39. Konvencije)

Obiteljsko okruženje

46. Pozdravljajući program "Jačanje socijalne zaštite i inkluzije djece u Bosni i Hercegovini (SPIS)" iz 2008. godine, Komitet izražava žaljenje što su ograničeni finansijski i ljudski resursi stavljeni na raspolaganje tim centrima. To je rezultiralo time da centri ne mogu spriječiti raspad obitelji u slučajevima gdje bi alternativna rješenja mogla biti pronađena i da ne mogu rješavati potreba djece bez roditeljskog staranja. Nadalje, Komitet je zabrinut da ovi centri nemaju jasno određene zadatke koji su usmjereni na pružanje socijalne pomoći, nego se zato često fokusiraju uglavnom na administrativne poslove koji se odnose na registraciju korisnika i ocjenjivanje formalnih pravnih kriterija za ostvarivanje prava na socijalnu skrb, a ne na pružanje podrške samoj obitelji.

47. Komitet ponavlja svoju preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 37, 2005) da Država članica centrima za socijalni rad osigura odgovarajuće ljudske, tehničke i finansijske resurse, zatim da osigura sistematičnu edukaciju uposlenika i da poduzme sve druge potrebne mjere kojima se garantira kvalitet, učinkovitost i transparentnost svih aktivnosti tih institucija. Komitet nadalje preporučuje da obuka i jačanje kapaciteta na prevenciji raspada obitelji mora biti prioritet i da se jasnije formulira mandat koji je fokusiran na pružanje usluga podrške u centrima za socijalni rad. U tom kontekstu, Komitet također preporučuje da Država članica razmotri mogućnost uspostavljanja zasebnih mehanizama za upravljanje administrativnim poslovima koji se odnose na registraciju korisnika i ocjenjivanje formalnih pravnih kriterija za ostvarivanje prava na socijalnu skrb.

Djeca koja su lišena obiteljskog okruženja

48. Komitet pozdravlja usvajanje "Politike za zaštitu djece bez roditeljske skrbi i obitelji pod rizikom od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2006-2016". Konstatirajući da Država članica izvještava da ima politiku traženja obiteljskog okruženja za djecu bez roditeljske skrbi, Komitet je ipak zabrinut zbog slijedećeg:

- (a) Djeca se smještaju u ustanove isključivo na temelju ekonomske ugroženosti obitelji;
- (b) Opcije koje se zasnivaju na alternativnim obiteljima i zajednici za smještaj djece lišene obiteljskog okruženja i djece sa posebnim potrebama za zaštitom ostaju neadekvatne, a tim da se većina djece smješta u ustanove, i nedovoljni su naponi koji se poduzimaju za ponovno ujedinjavanje djece sa biološkim roditeljima, što je rezultiralo time da su mnoga od te djece u ustanovama u dobi do 18 godina;
- (c) Djeca su smještena u ustanovama koje se nalaze van teritorije svog prijavljenog prebivališta i zato ne mogu pristupiti pravu na zdravstvenu pomoć zbog administrativnih prepreka koje se odnose na njihovo preseljenje;
- (d) Nedovoljan je broj radnika u centrima za socijalni rad, što je rezultiralo time da djeca u ustanovama nemaju dovoljno pažnje koja se poklanja njihovom razvoju;
- (e) Ne postoji sveobuhvatan sustav hraniteljstva, a niska i neredovna sredstva za pokrivanje troškova dječijeg smještaja u hraniteljske obitelji često rezultiraju niskim standardima zbrinjavanja u takvim situacijama;
- (f) Neadekvatna je priprema i podrška djeci i mladima koji napuštaju sustav javnog zbrinjavanja;
- (g) Postojeći sustavi alternativnog zbrinjavanja obeshrabruje ponovno ujedinjenje djece sa svojim biološkim obiteljima, čak i tamo gdje to može biti izvodljiv izbor.

49. Komitet od Države članice traži da:

- (a) omogući i podrži obiteljsko zbrinjavanje djece kad god je to moguće i na taj način osigura da se djeca ne daju na zbrinjavanje van obitelji isključivo na temelju socijalno-ekonomske ugroženosti;**
- (b) temeljito i povremeno pregleda smještaj djece u ustanovama i pri tome da posebnu pažnju obrati na znakove zlostavljanja djece, i, kada je to u najboljem interesu djeteta, omogući kontakt između djeteta i negove biološke obitelji kako bi ohrabrila i podržala ujedinjenje obitelji kad god je to moguće;**
- (c) osigura jednak pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju za zbrinutu djecu;**

(d) poveća broj socijalnih radnika kako bi se osiguralo da se individualne potrebe svakog djeteta mogu efikasnije zadovoljavati i da razvije kriterije za odabir, obuku, podršku i ocjenjivanje radnika koji vode brigu o djeci;

(e) uspostavi sveobuhvatan i koherentan nacionalni sustav hraniteljstva i osigura obezbjeđivanje odgovarajućih i pravovremenih sredstava i podrške za hraniteljske obitelji kako bi se upotpunili drugi oblici alternativnog zbrinjavanja;

(f) omogući ujedinjenje djece sa njihovim biološkim obiteljima kad god je to izvedivo, i,

(g) osigura sve potrebne ljudske, tehničke i financijske resurse koji su potrebni za poboljšanje položaja djece u alternativnom smještaju.

Usvojenje

50. Komitet ponavlja prethodno izraženu zabrinutost (CRC/C/15/Add.260, stavak 38) jer usvojeni zakoni u Državi članici nisu u potpunosti sukladni sa Konvencijom. U tom kontekstu, Komitet je također zabrinut zbog razlike u zakonodavstvu o usvojenju između entiteta i dijelova zemlje, što je rezultiralo pravnim dvosmislenostima i nedostacima u zaštiti. Nadalje, Komitet je posebno zabrinut zbog:

(a) niskog stupnja usvojenja zbog složenih i dugotrajnih postupaka za usvojenje, nedostatka koordinacije između centara za socijalnu zaštitu, te nepostojanja baze podataka o djeci koja ispunjavaju uvjete za usvojenje i o odgovarajućim zahtjevima potencijalnih usvojitelja;

(b) gornje granice od pet godina za djecu u Republici Srpskoj, što je rezultiralo time da većina djece ne ispunjava uvjete za usvojenje; i

(c) nepostojanja podataka u izvješću Države članice o djeci uključenoj u domaće i međudržavno usvojenje, bez obzira na poseban zahtjev u prethodnim preporukama Komiteta (CRC/C/15/Add.260, stavak 39), koji bi bili razvrstani prema, između ostalog, dobi, spolu, socialno-ekonomskom statusu.

51. Komitet ponavlja svoju prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 39) i poziva Državu članicu da ubrza potrebne zakonodavne, upravne i druge mjere kako bi se osiguralo da procedure za usvojenje budu u potpunosti sukladne članku 21 Konvencije, kao i da razmotri mogućnost prsitupanja Haškoj konvenciji o zaštiti djece i suradnji u oblasti međudržavnog usvojenja. Nadalje, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) olakša proces usvojenja tako što će pojednostaviti i racionalizirati postupke za usvojenje, uz istovremeno poštivanje garancija iz Konvencije, i da uspostavi jedinstvenu integriranu bazu podataka centara za socijalnu zaštitu koja će sadržavati informacije o mogućim usvojenicima i usvojiocima u cijeloj državi;

(b) razmisli o povećanju gornje dobne granice za usvojenje u Republici Srpskoj, i

(c) odgovori na prethodnu preporuku Komiteta (CRC/C/15/Add.260, stavak 39) da ekspeditivno prikupi razvrstane podatke o djeci koja su uključena u domaće i međudržavno usvojenje i da ih uvrsti u naredno Izvješće koji podnosi Komitetu.

F. Invalidnost, osnovna zdravstvena zaštita i dobrobit (članak 6, 18 (točka 3), 23, 24, 26, 27 (stavak 1-3) Konvencije)

Djeca sa invaliditetom

52. Komitet pozdravlja ratifikaciju Države članice Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) 2010. godine. Međutim, Komitet je zabrinut zbog toga što nikakvi konkretni koraci nisu poduzeti kako bi se uspostavila jasna zakonodavna definicija invaliditeta i osiguralo usklađivanje nacionalnog, entitetskog i kantonalnog zakonodavstva sa odredbama pomenute Konvencije. Konkretno, Komitet je zabrinut zbog:

(a) inkluzivnog obrazovanja koje ostaje vrlo ograničeno, jer većina djece sa invaliditetom ostaje kod kuće ili se šalju u posebne ustanove / škole, što je rezultiralo stigmatizacijom i slabijim pristupom mogućnostima za upošljavanje i socijalne usluge;

(b) nedovoljne i neadekvatne skrbi i podrške pružaoca usluga, posebno što centri za socijalni rad i domovi zdravlja nisu primjereno opremljeni i spremni za pružanje usluga i podrške koji su potrebni za rješavanje potreba djece sa invaliditetom koja ostaju da žive sa svojim obiteljima;

(c) neadekvatne primjene zakonskih odredbi vezanih za građevinarstvo što za rezultat ima postojanje arhitektonskih i fizičkih barijera na javnim mjestima, uključujući i škole, i

(d) razlike između zaštite koja se pruža ratnim vojnim i civilnim invalidima i osobama sa invaliditetom do koga je došlo uslijed nesreće, bolesti ili koji postoji od rođenja, a posebno djeci, što je rezultiralo neravnopravnom i manjom zaštitom ovih posljednjih.

53. U smislu općeg komentara Komiteta broj 9 (CRC/C/GC/9, 2006), Komitet Državu članicu poziva da uspostavi jasnu pravnu definiciju invaliditeta i osigura usklađenost zakonodavstva, politika i praksi u svim svojim dijelovima sa, između ostalog, članak 23. i 27. Konvencije, posebno za kognitivne i mentalne teškoće, sa ciljem efikasnijeg rješavanja potreba djece sa invaliditetom na nediskriminirajući način. Nadalje, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) osigura da djeca sa invaliditetom imaju pravo na obrazovanje, te da u najvećoj mogućoj mjeri osigura njihovo uključivanje u redovni obrazovni sustav, uključujući, i izradu akcionog plana za obrazovanje invalida kako bi se konkretno identifikovali trenutni nedostaci u resursima, te da uspostavi jasne ciljeve sa konkretnim rokovima za implementaciju mjera za rješavanje obrazovnih potreba djece sa invaliditetom;

(b) jača mjere podrške za roditelje, da se brinu za svoju djecu koja se suočavaju sa invaliditetom, i kada je potrebno da budu smještena u ustanovu za zbrinjavanje, da osigura da se to učini potpuno uzimajući u obzir princip najboljeg interesa djeteta i da se

to učini u ustanove za zbrinjavanje koje imaju odgovarajuće ljudske, tehničke i financijske resurse za pružanje usluga i podrške potrebne za djecu sa invaliditetom kao i njihovim obiteljima;

(c) osigura da zakonske odredbe o građevinarstvu i njihova primjena riješe prepreke u okolini koje ometaju potpuno i efikasno učešće djece sa invaliditetom u društvu na ravnopravnoj osnovi; i

(d) riješi razlike između zaštite koja se pruža ratnim vojnim i civilnim invalidima i djeci sa invaliditetom do koga je došlo uslijed nesreće, bolesti ili koji postoji od rođenja, kako bi se osigurala jednaka zaštita i podrška ovim posljednjim.

Zdravlje i zdravstvene usluge

54. Komitet ponavlja svoju prethodno izrečenu zabrinutost (CRC/C/15/Add.260, stavak 47) zbog složene političke strukture Države članice i nedostatka jedinstvenih zakona i politika koji otežava jednak pristup zdravstvenoj zaštiti za svu djecu. Konkretno, Komitet je zabrinut zbog sljedećeg:

(a) Uprkos Zakonu o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine iz 2010. godine, koji ima za cilj reguliranje zdravstvene zaštite nacionalnih manjina, veliki dio romske populacije ostaje uskraćen za zdravstveno osiguranje;

(b) Stopa imunizacije se u periodu od 2005. do 2011. godine smanjila, a pokrivenost je znatno niža kod ugroženih kategorija, s tim da je cijepljeno samo 40% romske djece;

(c) Stopa anemije zbog manjka željeza i dalje je visoka među djecom, trudnicama i dojiljama;

(d) Prakse prilagođene bebama u bolnicama su neadekvatne, sa niskim stupnjem započinjanja dojenja, s tim da manje od 20% od sve djece mlađe od šest mjeseci isključivo doje, i

(e) Međunarodni kodeks o reklamiranju zamjena za majčino mlijeko ne primjenjuje se na državnoj razini i ne postoji sistematičan mehanizam za praćenje njegove primjene, što rezultira kršenjem Kodeksa.

55. Komitet ponavlja svoju prethodno izrečenu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 49) da Država članica poduzme sve potrebne mjere kako bi se osiguralo da sva djeca uživaju pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama, sa posebnim osvrtom na ugroženu djecu, posebno romsku djecu. Nadalje, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) poduzme hitne i specifične mjere kako bi se osiguralo da se Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine iz 2010. godine provodi na način koji osigurava pokrivenost zdravstvenog osiguranja svih Roma;

(b) dodjeli adekvatne ljudske, tehničke i financijske resurse za jačanje svojih programa cijepljenja sa jasnim rokovima i ciljevima, sa posebnim naglaskom na ugroženu djecu;

(c) razmotri mogućnost uvođenja nacionalnog programa za dodatke željeza kako bi se kontrolirao nedostatak željeza koje rezultira anemijom i pri tome razmisli o tome da zatraži pomoć od Svjetske zdravstvene organizacije, i

(d) razmotri ponovno pokretanje programa za podsticanje na dojenje, financiranje inicijative za prakse prilagođene bebama u bolnicama i primjenu Međunarodnog kodeksa o reklamiranju zamjena za majčino mlijeko na nacionalnoj razini sa efikasnim mehanizmima za praćenje i primjerenim sankcijama za kršenje Kodeksa.

56. Komitet, konstatira da Država članica pomno prati situaciju kao što je navedeno u dijalogu, ipak izražava zabrinutost zbog štetnih zdravstvenih učinaka na 15 postojećih lokacija zagađenih osiromašenim uranijumom koji je doveo do značajnog povećanja pojave raka, posebno među djecom koja i dalje žive na tim lokacijama.

57. Komitet apeluje na Državu članicu da odmah procijeni stanje uranom zagađenih područja, evakuiše osobe koje žive u tim mjestima uz dužno poštovanje njihovih ljudskih prava i potreba za preseljenjem, te da preduzme konkretne programe za dekontaminaciju takvih mjesta. Komitet nadalje poziva Državu članicu da hitno procijeni mogući uticaj kontaminacije uranijumom i identifikuje njegove moguće žrtve, pogotovo trudne žene i djecu, sa ciljem da im se osigura nesmetano pružanje potrebnih zdravstvenih usluga.

Zdravlje adolescenata

58. Komitet je zabrinut što je konzumacija alkohola, duhana i droga i dalje raširena među adolescentima u Državi članici. U tom smislu, Komitet je također zabrinut zbog takozvanih rasprostranjenih i neregularnih "indirektnih" reklama za alkohol i duhan u Državi članici.

59. U svezi sa općim komentarom Komiteta broj 4. (CRC/GC/2003/, 2003), Komitet preporučuje da Država članica sistematično prikuplja podatke o potrošnji alkohola, duhana i droga među adolescentima, te da poduzme potrebne mjere za efikasno provođenje zabrane prodaje takvih proizvoda djeci. Komitet također preporučuje da Država članica razmotri zabranu svih oblika reklama koje promoviraju alkohol i duhanske proizvode u medijima ili putem informacija kojima obično imaju pristup i djeca.

Životni standard

60. Komitet smatra pozitivnim to da djeca imaju direktno pravo da koriste socijalnu skrb, uključujući socijalno osiguranje. Ipak, Komitet ostaje zabrinut jer je ovo pravilo izgleda ograničeno na djecu samo do 15 godina. Komitet također, ostaje duboko zabrinut jer veliki dio djece u Državi članici žive ispod granice siromaštva, koje se odražava u uvjetima za stanovanje, sadržajima, zdravlju i obrazovanju što ozbiljno sputava uživanje njihovih prava. Nadalje, napominjući da Država članica troši tri puta više od regionalnog prosjeka na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, Komitet je ipak zabrinut što sadašnji sistem socijalne zaštite ne rješava potrebe osoba koje se nalaze u nepovoljnoj financijskoj situaciji.

61. Komitet preporučuje da Država članica osigura da sva djeca imaju koristi od direktnog prava na socijalnu skrb, uključujući socijalno osiguranje, te da poduzme potrebne mjere kako bi se postiglo potpuno ostvarenje tog prava. Komitet također ponavlja svoju prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stavak 55) da Država članica poduzme sve potrebne mjere kako bi osigurala podršku i materijalnu pomoć za ekonomski ugrožene obitelji, uključujući kroz ciljane programe za obitelji kojima je najpotrebnija, kako bi bila zagarantirana prava sve djece na odgovarajući životni standard. Pri tome, Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) izradi strategije smanjenja siromaštva i programe na lokalnoj razini i razinama zajednice, osiguravajući pravičan pristup osnovnim uslugama poput pravilne ishrane, stanovanja, vode i kanalizacije, kao i socijalnim i zdravstvenim uslugama i obrazovanju;

(b) usvoji privremene posebne mjere i mjere pozitivne diskriminacije i poduzme mjere za poboljšanje dostupnosti upošljavanja za mlade i djecu kako bi mogli podići životni standard među najsiromašnijom djecom i obiteljima koje su nesrazmjerno pogođene siromaštvom, i

(c) razmotri uvođenje univerzalne šeme dječijeg doplatka za otklanjanje nejednakosti i garantira adekvatan životni standard za svu djecu na svojoj teritoriji.

G. Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti (članak 28, 29 i 31 Konvencije)

Obrazovanje, uključujući stručno osposobljavanje i usmjeravanje

62. Komitet pozdravlja usvajanje Okvirnog zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Državi članici. Također se navodi kao pozitivno usvajanje Strategije za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja za period 2007 – 2013. godine iz 2007. godine kao i visoka stopa upisa u osnovne škole, 98%, sa devetogodišnjim nastavnim planom i programom za osnovno obrazovanje koje je široko rasporostranjeno. Međutim, Komitet ostaje zabrinut zbog:

(a) prijašnjih reformi u obrazovanju kojima su smanjeni troškovi i zatvorene područne škole u udaljenim područjima, čime se ometa dječiji pristup obrazovanju u udaljenim područjima;

(b) nedostatka besplatnih udžbenika i besplatnog prijevoza do i iz škole u većini osnovnih i srednjih škola, što pogoršava poteškoće u pristupu obrazovanju za djecu iz obitelji s niskim primanjima, 31% srednoškolaca završi školu;

(c) stanje u osnovnim školama često ne ispunjava odgovarajuće standarde higijene i opreme i didaktičke standarde;

(d) neadekvatne jezičke nastave i podrške, programa spremanja za školu i programa podrške koji se bave obrazovnim potrebama romske djece i druge djece pripadnika nacionalnih manjina;

(e) stope djece koja pohađaju predškolski odgoj i obrazovanje koja je ostala na nivou od 9%, i

(f) velike razlike u kvalitetu obrazovanja između urbanih i ruralnih područja, te neprimjerenosti obuke nastavnika, što za rezultat ima ograničen kvalitet obrazovanja u školama Države članice.

63. Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) u potpunosti uzme u obzir članak 28. (1) (e) Konvencije u svojim obrazovnim reformama koje uključuju zatvaranje područnih škola u ruralnim područjima i njegovo uticanje na pristup djece obrazovanju u takvim područjima;

(b) Sukladno sa člankom 28 (1) (b) Konvencije, da poduzme mjere kako bi srednjoškolsko obrazovanje bilo raspoloživo i dostupno svakom djetetu, te da preduzme primjerene mjere kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i davanje finansijske pomoći u slučaju potrebe;

(c) osigura dodjelu odgovarajućih sredstava koja će garantirati da škole imaju adekvatne standarde higijene, opreme i didaktičkih materijala;

(d) usvoji konkretne mjere u borbi protiv diskriminacije romske djece u pristupu obrazovanju, pa i putem osiguravanja dodatnih časova jezika i podrške, programa spremanja za školu i programa podrške za rješavanje obrazovnih potreba romske djece i druge djece pripadnika manjina i pri tome osigura da se takve dodatne mjere ne daju na način da se pogoršava stigmatizacija ili segregacija;

(e) dodatno poboljša kvalitet i obuhvaćenost djece odgojem i obrazovanjem od ranog djetinjstva, uključujući pružanje odgoja svoj djeci u dobi od 0 do 3 godine, što će se postaviti kao prioritet, a sa ciljem da se osigura na holistički način koji obuhvata cjelokupni razvoj djeteta i jačanje kapaciteta roditelja, i

(f) izdvoji ljudske, tehničke i finansijske resurse za poboljšanje kvalitete obrazovanja u ruralnim područjima, i revidira i ojača svoje nacionalne obuke nastavnika i procese sticanja kvalifikacija sa ciljem poboljšanja ukupnog kvaliteta obrazovanja.

Obrazovanje o ljudskim pravima i miru

64. Ističući kao pozitivno to što škole u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu organiziraju obrazovanje o ljudskim pravima, Komitet je zabrinut zbog toga što je u rujnu 2010. godine predmet Demokratija i ljudska prava isključen iz nastavnog plana i programa osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine kao dio politike uvođenja devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja. Nadalje, Komitet ponavlja svoju prethodno izraženu zabrinutost (CRC/C/OPAC/BIH/CO/1, stavak 12) zbog toga što nema programa kojim se sistematično u nastavni plan i program uključuje obrazovanje o miru.

65. Komitet Državu članicu poziva da razvije Državni akcioni plan za obrazovanje iz ljudskih prava kako bi se osiguralo obrazovanje o ljudskim pravima na njenoj cijeloj teritoriji, kao što je preporučeno u okviru Svjetskog programa obrazovanja iz ljudska prava. U tom smislu, Komitet Državi članici želi skrenuti pažnju na opći komentar broj 1.

Nadalje, Komitet preporučuje da Država članica poduzme djelotvorne mjere kako bi se u nastavne planove i programe uključilo obrazovanje o miru i podsticanje kulture mira i tolerancije u školama. Komitet također podstiče Državu članicu da uvede obuke nastavnika na temu mira.

H. Mjere posebne zaštite (članak 22, 30, 38, 39, 40, 37 (b) - (d), 32-36 Konvencije)

Djeca migranti, tražioci azila i izbjeglice

66. Komitet smatra pozitivnim usvajanje Revidirane strategije za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, kojom se utvrđuju mjere za jačanje pristupa pravima za interno raseljene osobe i djece povratnika u 2010. godini. Međutim, Komitet ostaje zabrinut zbog toga što:

(a) su konstantno prisutni neadekvatni uvjeti života Roma i djece manjinskih povratnika, kao i djece raseljenih osoba koja žive u kolektivnim centrima koji i dalje postoje, iako se sukob završio prije šesnaest godina;

(b) djeca tražioci azila, raseljene osobe i povratnici nemaju zagarantiran pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, već imaju pravo samo na "osnovnu zdravstvenu zaštitu", što nije definirano zakonom i često je nedovoljno, a zbog uništenja ili neopremljenosti zdravstvenih ustanova u ruralnim područjima povratnici u ruralna područja nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti;

(c) manjinski povratnici, uključujući i povratnike romske nacionalnosti i raseljene osobe, često imaju teškoće da pokriju troškove koji se odnose na obrazovanje, kao što su školski pribor i putni troškovi, i

(d) Država članica ne pruža pravnu pomoć raseljenim osobama, manjinskim povratnicima, izbjeglicama, tražiocima azila i osobama sa rizikom da postanu apatridi.

67. Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) u potpunosti implementira mjere zacrtane u Revidiranoj strategiji za implementaciju Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma i Akcionom planu za stambeno zbrinjavanje Roma, tako da djeca raseljene osobe, povratnici i Romi mogu uživati u adekvatnom životnom standardu;

(b) izradi i implementira koordinirani plan djelovanja, oslanjajući se na sve raspoložive resurse, kako nacionalne tako i međunarodne, i da u potpunosti implementira mjere zdravstvene zaštite utvrđene u Revidiranoj strategiji za implementaciju Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma, kako bi se osiguralo da djeca raseljene osobe i povratnici mogu uživati najviši mogući standard zdravstvene zaštite;

(c) osigura financijsku potporu kako bi se djeci manjinskim povratnicima, raseljenim osobama i Romima olakšao pristup obrazovanju, uključujući i poduzimanje mjera kako bi

se osiguralo da sva djeca imaju nesmetani pristup obrazovanju bez straha od diskriminacije, i

(d) razmotri hitno usvajanje "Zakona o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć", koji je u proceduri, za pružanje besplatne pravne pomoći onima koji je ne mogu priuštiti, uključujući i osobe kojima je potrebna međunarodna zaštita, osobe bez državljanstva, žrtve trgovine ljudima i maloljetnike bez pratnje.

Djeca u oružanim sukobima

68. Komitet ponavlja svoja prethodna opažanja data nakon razmatranja inicijalnog izvješća Bosne i Hercegovine na temelju Fakultativnog protokola o regrutovanju i uključivanju djece u neprijateljstva, i posebno je izrazio zabrinutost što regrutovanje i korištenje u oružanom sukobu osoba mlađih od 18 godina nije izričito zabranjeno, niti proglašeno krivičnim djelom u zakonodavstvu kako na državnom tako i na entitetskom nivou (CRC/C/OPAC/BIH/1, stavak 13-14).

69. Komitet ponavlja svoju preporuku, naime, da Država članica usvoji sve zakonske mjere kako bi se osiguralo, na državnoj, entitetskoj i razini Distrikta, da povreda odredaba Fakultativnog protokola o regrutovanju i uključivanju djece u neprijateljstva bude izričito okarakterizirana kao krivično djelo u krivičnom zakonodavstvu Države članice.

Ekonomska eksploatacija i djeca sa ulice

70. Komitet je zabrinut što je prosjačenje jedan od glavnih oblika iskorištavanja djece u Državi članici. Iako se napominje da su neke mjere poduzete, na lokalnoj razini ne postoji sistematičan pristup rješavanju ovog problema. U tom kontekstu, Komitet je posebno zabrinut što:

(a) prisilno prosjačenje djece se ne priznaje kao oblik trgovine u Krivičnom zakonu Države članice;

(b) ne postoji koordinirani okvir za međusektorsku suradnju u rješavanju pitanja ekonomske eksploatacije, uključujući i prisilno prosjačenje;

(c) postoji neadekvatan dnevni smještaj i / ili centri za socijalnu zaštitu za oporavak djece sa ulice.

71. Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) donese zakon kako bi osobe koje iskorištavaju djecu kroz prisilno prosjačenje bile podvrgnute krivičnim sankcijama;

(b) izradi nacionalni okvir za međusektorsku suradnju između relevantnih vladinih organizacija i agencija za rješavanje pitanja ekonomske eksploatacije, uključujući i prisilno prosjačenje;

(c) osigura adekvatnu zaštitu i pomoć za oporavak i reintegraciju djece sa ulice i razvije sveobuhvatnu strategiju za rješavanje uzroka, a u suradnji sa udruženjima koja pomažu ovakvoj djeci;

(d) podiže svijest javnosti o pravima i potrebama djece sa ulice i da se bori protiv zabluda i predrasuda; i

(e) osigura da se djeca sa ulice konsultiraju onda kada se planiraju programi koji su osmišljeni kako bi zaštitili i poboljšali njihov razvoj.

Prodaja, trgovina i otmica

72. Komitet pozdravlja usvajanje Akcionog plana za borbu protiv trgovine za period 2008-2012. godine u Državi članici. Međutim, Komitet ostaje zabrinut što:

(a) postoje značajne razlike između broja slučajeva trgovine ljudima koje je prijavila policija i broja istraga koje je naredio tužilac kao njihov rezultat;

(b) sudovi na svim razinama nisu izrekli primjerene sankcije u predmetima u svezi sa trgovinom ljudima, uključujući one koji se odnose na djecu žrtve;

(c) bilo je slučajeva u kojima se svjedočenje djeteta koje je bilo žrtva smatralo neadekvatnim u utvrđivanju krivice počinioca;

(d) bilo je izvještaja o djevojkama, posebno onih koje su romske nacionalnosti, kojima se trguje u svrhu prisilnog braka i / ili prisilnog ropstva za rad u kući.

73. Komitet Državi članici preporučuje da:

(a) poduzme mjere, uključujući razmatranje mogućnosti uspostave monitoringa neovisne treće strane, kako bi se osiguralo da svi slučajevi krijumčarenja podliježu pravičnoj i pravilnoj istrazi;

(b) osigura primjerene sankcije za počinioce djela u svezi sa trgovinom ljudi, posebno za one koji uključuju djecu žrtve;

(c) osigura da dob žrtve nikada ne predstavlja razlog za poništenje njenog iskaza; i

(d) dodijeli specifične ljudske, tehničke i financijske resurse za istraživanje trgovine zbog prisilnog braka i / ili prisilnog ropstva.

Pogledati prethodna zaključna zapažanja i preporuke Komiteta o primjeni Fakultativnog protokola o prodaji djece, dečijoj prostituciji i dječijoj pornografiji

74. Komitet konstatira da je Država članica u fazi izmjene i dopune Krivičnog zakona 2012. godine. Ipak, Komitet ostaje zabrinut jer prethodno izrečene preporuke Komiteta o primjeni

Fakultativnog protokola o prodaji djece (CRC/C/OPSC/BIH/1) nisu u potpunosti provedene. Komitet ponavlja svoja prethodno izrečena zapažanja nakon razmatranja inicijalnog izvješća Bosne i Hercegovine i posebno izrazio zabrinutost što Krivični zakoni na državnoj i na entitetskoj razini u potpunosti ne uključuju sva djela iz Fakultativnog protokola i što nisu usklađeni u svezi sa zabranom i definiranjem tih djela kao krivičnih djela, kao i u pogledu zapriječenih kazni (Isto, stavak 26). Komitet je i dalje zabrinut što Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine nije pokriveno angažiranje djeteta u prisilnom radu i iznuđivanje pristanka za usvojenje djeteta (Isto). Komitet također izražava svoju zabrinutost što krivično zakonodavstvo ne dopušta vanteritorijalnu nadležnost u svim slučajevima iz članka 4, stavak 2. Fakultativnog protokola i da vanteritorijalna nadležnost podliježe kriteriju dvostrukog kriminaliteta (Isto, stavak 30).

75. Komitet ponavlja svoju preporuku da Država članica izmijeni i dopuni svoje zakonodavstvo kako bi se osiguralo da se krivična djela iz Fakultativnog protokola u potpunosti unesu i usklade u krivičnim zakonima na razini države, entiteta i Distrikta i da poduzme korake kako bi se osiguralo da joj domaće zakonodavstvo omogući da uspostavi i ostvari vanteritorijalnu nadležnost nad krivičnim djelima iz Fakultativnog protokola, bez kriterija dvostrukog kriminaliteta. Komitet nadalje preporučuje da Država članica razmotri Fakultativni protokol kao pravnu osnovu za izručenje bez uvjeta postojanja bilateralnog ugovora (članak 5 (2) Fakultativnog protokola).

Administracija maloljetničkog pravosuđa

76. Komitet smatra pozitivnim usvajanje novog „Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku” u Republici Srpskoj 2010. godine. Međutim, Komitet je zabrinut što na nacionalnoj razini:

- (a) postoje neadekvatne alternativne mjere za pritvor i oblici rehabilitacije za djecu u sukobu sa zakonom, sa primjerima djece koja su pritvorena zajedno sa odraslima;
- (b) djeca mogu biti pritvorena i to na duže vrijeme;
- (c) nije osiguran pristup obrazovanju osobama mlađim od 18 godina koja su u pritvoru;
- (d) izvršenje kazne maloljetničkog zatvora ne podliježe redovnom i neovisnom nadzoru;
- (e) većina stručnjaka koji rade sa ili za djecu u sukobu sa zakonom ne dobivaju posebnu obuku ili obrazovanje o pravima djeteta;
- (f) zbog nedostatka podizanja svijesti, djeca u sukobu sa zakonom, i dalje trpe ozbiljnu stigmatizaciju u medijima i cjeloj javnosti, i
- (g) sveobuhvatni podaci o djeci u sukobu sa zakonom nisu dostupni i ne postoji mogućnost procjene njihove situacije na nacionalnoj razini zbog različitih kriterija u sustavima za prikupljanje podataka razvijenim u dva entiteta, što onemogućava bolje razumijevanja trenutnog sustava maloljetničkog pravosuđa.

77. Komitet preporučuje da Država članica maloljetničko pravosuđe u potpunosti uskladi sa Konvencijom, posebno sa člankom 37, 39 i 40, te sa ostalim relevantnim standardima, uključujući Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice), Pravila Ujedinjenih naroda o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Pravila iz Havane), Smjernice za djelovanje prema djeci u sustavu krivičnog pravosuđa - Bečke smjernice, te općim komentarom Komiteta broj 10. (CRC/GC/10, 2007). Nadalje, Komitet Državi članci posebno preporučuje da:

(a) izdvoji potrebne ljudske, tehničke i financijske resurse kako bi se osigurale odgovarajuće alternativne mjere pritvora i oblici rehabilitacije za djecu u sukobu sa zakonom, te osiguralo da djeca nisu u pritvoru zajedno sa odraslima,

(b) izbjegava određivanje pritvora djece i osigura da, i kada se primjenjuje, bude svedeno na minimalno vrijeme;

(c) poduzima mjere kako bi se osigurao pristup obrazovanju osobama mlađim od 18 godina, a koje su u pritvoru;

(d) hitno formira Državni preventivni mehanizam za praćenje izvršenja kazne maloljetničkog zatvora;

(e) osigura sveobuhvatnu obuku o pravima djeteta i maloljetničkoj pravdi svih profesionalaca koji rade sa ili za djecu u sukobu sa zakonom;

(f) podiže svijest javnosti o djeci u sukobu sa zakonom i uvede pravila ponašanja medija i novinara kako bi se spriječila njihova stigmatizacija u medijima i javnosti, te

(g) uspostavi sveobuhvatnu bazu podataka o djeci u sukobu sa zakonom, s ciljem olakšavanja analize situacije na nacionalnoj razini koristeći takve rezultate za poboljšanje maloljetničkog pravosuđa u Državi članici.

I. Ratifikacija međunarodnih instrumenata iz oblasti ljudskih prava

78. Komitet Državu članicu podstiče, kako bi se dodatno ojačalo ostvarivanje dječijih prava, da pristupi Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na postupak po predstavkama i svim osnovnim multilateralnim sporazumima iz oblasti ljudskih prava, uključujući i Međunarodnu konvenciju za zaštitu svih osoba od prisilnih nestanaka, Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji i Međunarodnu konvenciju organizacije rada broj 189. (2011) o domaćim radnicima.

J. Suradnja sa regionalnim i međunarodnim tijelima

79. Komitet preporučuje da Država članica surađuje sa Vijećem Europe u cilju implementacije Konvencije i drugih multilateralnih sporazuma o ljudskim pravima, kako u Državi članici tako i sa drugim državama članicama Vijeća Europe.

K. Praćenje i širenje znanja

80. Komitet preporučuje da Država članica poduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se ove preporuke u potpunosti implementiraju, između ostalog, njihovim prosljeđivanjem članovima Vlade, Parlamenta, regionalnim tijelima i drugim jedinicama lokalne samouprave, kada je to primjenjivo, na odgovarajuće razmatranje i dalje djelovanje.

81. Komitet nadalje preporučuje da kombinirano drugo, treće i četvrto periodično izvješće i pisani odgovori Države članice i odgovarajuće preporuke (Zaključna zapažanja) budu široko dostupni na domaćim jezicima zemlje, uključujući (ali ne isključivo) putem Interneta, općoj javnosti, organizacijama civilnog društva, medijima, grupama mladih, profesionalnim grupama i djeci, kako bi se podstakla rasprava i stvorila svijest o Konvenciji i njenim Fakultativnim protokolima i njihovoj implemtaciji i praćenju.

M. Slijedeće izvješće

82. Komitet Državu članicu poziva da svoje slijedeće kombinirano peto i šesto periodično izvješće podnese do 5. rujna 2017. godine i da u njemu budu informacije o implemtaciji ovih zaključnih zapažanja. Komitet skreće pažnju na svoje smjernice specifične za izvješćivanje po ovoj Konvenciji, koje su usvojene 1. listopada 2010. godine (CRC/C/58/Rev.2 i Corr. 1), i podsjeća Državu članicu da buduća izvješća trebaju biti sukladna tim smjernicama i da ne treba da prelazi 60 stranica. Komitet Državu članicu poziva da svoje izvješće podnese sukladno smjernicama za izvješćivanje. U slučaju da bude podneseno izvješće koje bi prekoračilo ograničeni broj stranica, od Države članice će biti zatraženo da pregleda i eventualno ponovo pošalje izvješće sukladno navedenim smjernicama. Komitet Državu članicu podsjeća da, ako nije u stanju da preispita i ponovo pošalje izvješće, prevod izvješća u svrhu preispitivanja pred Ugovornim tijelom ne može biti garantiran.

83. Komitet također Državu članicu poziva da podnese ažurirani temeljni dokument u sukladno zahtjevima za dokument sa zajedničkim temeljima iz usklađenih smjernica o izvješćivanju, koje su odobrene na petom sastanku svih ugovornih tijela za ljudska prava u lipnju 2006. godine (HRI/GEN/2/Rev.6, poglavlje I).